

Átmenni a tű fokán

Beszélgetés Illyés Máriával

„Menyőd – Tolna megye, simontornyai járás – a csodák földje volt.” „A világ – hidakkal, folyókkal, forgó városokkal teli – Menyőd felé kezdődött.” Legalábbis a pusztán élők számára. Piroska, a döltakolpusztai kovács lánya gondolkodás nélkül mond igent, amikor a menyői nagyvendéglő tulajdonosának unokája feleségül kéri. És bár, a fiatalasszony kocsmárosnéként is remekül megállja a helyét, az üzlet jól megy, a bevétel csak nem gyarapszik a bormérő asztal fiókjában. Sőt – érthetetlen módon – fogyni kezd a kamrából a zsír, a liszt, a cukor, az udvarról a szén, az ölfa. Aztán egyszer csak lába kel a sárgaréz kávédarálónak, a mángorlófának, majd a szilvaízzel teli köcsögöknek is... Illyés Gyula *Ítélet előtt* című regénye néhány éve került elő az író hagyatékából. A szerző születésének száztizedik évfordulója alkalmából folytatásokban közölte a Holmi. A könyvhétre kötetben adja ki a Magyar Napló. Az író lányát, Illyés Máriát, a hagyaték gondozóját kérdeztük.

– Mióta tud a regény létezéséről?

– Négy évvel ezelőtt vettem elő apám kézírásában maradt művei közül. Tudtam természetesen arról a fekete irattáskáról, amelyet apám vagy anyám valószínűleg Tihanyból hozott Budapestre, és volt is a kezemben ez a hosszú évek óta érintetlenül benne őrzött csomag, de nem volt korábban módom arra, hogy végigolvassam és lássam az értékét, érdekességét.

– Meglepő, hogy több évtizeddel az édesapja halála után még föllelhető kiadatlan regénye.

– Hosszú ideig anyám gondozta apám hagyatékát. Én is, mások is sokat segítünk neki. Így jelenhetett meg – többek között – apám posztumusz verseskötete és nyolc kötet naplójegyzete. Anyám halála után a már kiadott, és általunk listába vett művek kéziratai – és egyéb ezekhez kapcsolódó anyagok – az MTA keretén belül 2003-ban létrehozott Illyés Gyula Archívumba kerültek. Amikor tíz évvel később az akadémia elnöke úgy döntött, hogy megszünteti ezt az archívumot, az akadémia kézírattára vette át az anyagot. Közben folyamato-

san foglalkoztam a családnál maradt kiadatlan kéziratokkal, és időszzerűvé vált, hogy valamennyit sorra átnézzem. Apám nem használt írógépet, mindig kézzel írt, és anyám legépelte ezeknek a munkáinak egy részét is. Ilyen volt az *Ítélet előtt* című, befejezetlenül maradt regénye is, ezt apám olyan iskolai füzetekbe írta, amelyeket a negyvenes évek végén, az ötvenes évek elején lehetett kapni a boltokban. Eredetileg talán az én füzeteim lehettek, mert akad olyan, amelyiken az én gyerekírással olvasható, hogy Illyés Mária, III. osztályos tanuló. A regény eleje két változatban létezik: száz oldal megvan gépiratban is, a nagyobb része azonban csak kézírásban. A kézírásos változat és a gépirat között sok az eltérés. Apám nemcsak a mondatok megfogalmazásán változtatott, hanem a fejezetek struktúráján is. Sőt magát a gépiratot is újrajavította. Elgondolkodtató, hogy a gépiratnak csak a másodpéldánya van meg otthon, tehát az első példány vagy elveszett, vagy talán apám adta oda valakinek, hogy olvassa el. Akárhogy van is, nyil-

vánvaló, hogy ha befejezte volna ezt a regényt, a jelenlegi megfogalmazáshoz képest még igen sokat alakított volna rajta. Ez az egyik oka annak a kételyemnek, hogy szabad volt-e kiadni ezt a befejezetlen művét.

– Általában milyen szempontok szerint dönt a hagyatékban maradt művek sorsáról?

– Ez számomra mindig komoly lelkiismereti kérdés, igen sok tévedés lehetőségét hordozza magában. Hogyan is dönthetnék én Illyés Gyula helyett? Sokat látott korunkban egy-egy mű értékének megítéléséhez alig van megbízható mércénk. De a közlés visszatartása szintén felelősség, illetve mulasztás lehet. Tulajdonképpen minden hasonló esetben az ösztönömet követem. Az ízlésem érvényét azért igyekszem megmértetni. Mindig meghallgatom a férjem, Kodolányi Gyula és a közeli barátaim véleményét. Ennek a regénynek az esetében nemcsak azért fordultam a régi Szépirodalmi Könyvkiadó egykori szerkesztőjéhez és lektorához, Réz Pálhoz, mert bízom az ő esztétikai ítéletében, hanem mert

Illyés Gyula és felesége Tihanyban, 1950

apámmal ők – minden közöttük lévő véleménykülönbség ellenére – őszintén becsülték egymást. Az ő biztató szavai után adtam át a kéziratot közlésre a Holminak.

– *Mikor írta Illyés az Ítélet előtt című regényét?*

– Feltevésem szerint 1949 és 1956 között. Ebben az időben már visszavonultan élt Tihanyban. Miután eldöntötte, hogy nem kíván részt venni a közéletben, arra gondolt, hogy egy, a gyermekkorához közeli helyszínen fog élni, dolgozni. Először Hanna-majorba ment, aztán Rácegresre, de egyik helyen sem voltak hosszabb tartózkodásra alkalmasak a körülmények. A tihanyi ház anyám nővéréé volt, a nyarakat az egész család ott töltötte. 1949 után, a háborús pusztítást követően alakult úgy a helyzet, hogy apám gyakorlatilag egész évben ott lehetett. A vidéki magányban módja nyílt nagyobb lélegzetű munkába fogni, belekezdett hát egy trilógiába, hogy a harmincas évek derekától az ötvenes évekig, azaz a regény írásának idejéig felrajzolja egy dunántúli nagyköz-

ség képét, emberi és társadalmi jellegzetességeivel együtt. Azt gondolom, hogy – jó szándékú és indulatú művészként – hajlott arra is, hogy eleget tegyen a már-már számon kérő sürgetéseknek: hogy írja meg a *Puszták népe* folytatását.

– *Menyőd nagyközséget hiába keressük a térképen, pedig a regény szerint Menyődöt a Szent István által idetelepített besenyők hozták létre, sőt a vidék már ötezer évvel ezelőtt is lakott terület volt.*

– Illyés Gyula egy Tolna megyei település életét mutatja be. Menyőd nagyközség nem létezik, de természetesen apám az elképzelt helységet olyan vidékre „tette”, amelyet jól ismert. A községet, amelyről Menyődöt mintázta, nem nevezte meg, mint ahogy a *Puszták népében* is Nebánd pusztáról beszél, és nem Felsőrácegresről.

– *Festői szépségű, nagy történelmi múlttal rendelkező település... Csak nem Ozoráról van szó?*

– Aki egyszer is járt Ozorán, az nem tévesztheti el: az a patak, azok a dombok – nyilvánvalóan

Ozora volt a minta, de a nevét nem akarta leírni, nehogy az olvasók azon kezdjenek gondolkodni, vajon melyik szereplőt kiről mintázta Illyés Gyula. Már csak azért se, mert a regény az elejétől a végéig fikció.

– *Ne is keressünk életrajzi motívumokat a történetben?*

– Minden mű kapcsolódik valamilyen módon a szerzője életéhez, egyéniségéhez, ízléséhez, még a plágiumok is, abban az értelemben, hogy a plagizátor honnan merít. Ismerve azonban Illyés Gyula regényeinek erősen önéletrajzi jellegét, azt mondhatom, hogy az *Ítélet előtt* ebből a szempontból kivétel, mert a kezdő motívumot – az idős korában vagyoniát szétosztogató asszony alakját – és egy-két epizódot leszámítva, a történet csupán apám életének helyszíneire kötődik, nem a szereplőire. Hogy ez a téma mennyire foglalkoztatta, látszik abból, hogy Illyés 1979-ben még egyszer megírta a *Homokzsák* című színdarabban. Ott a vígjáték központi alakja szintén egy asszony, aki egyik napról a másikra elkezd szétosztogatni

Illyés Gyula lányával a Józsefhegyi úti ház előtt, 1953

mindenét. Apám ennek a műnek a kapcsán azt nyilatkozta, hogy a történet egyetlen mondatból bontakozott ki számára. Saját élménye volt, ahogy egy idős asszony, miközben éppen különféle ajándékokat adott szegény embereknek, így szólt hozzájuk: „ugyan vigyék csak, van ezeknek” (mármint az ő saját családjának)... Mindkét történetnek ugyanaz a magva, de egészen más a művészi megformálása.

– *Az Ítélet előtt kor- és társadalomrajza szociográfiába illő, lélekábrázolása pontos és finom, mindkétben izgalmas és szórakoztató olvasmány. Illyésnek mely más művével, műveivel rokonítható ez a regénye?*

– Úgy érzem, az *Ítélet előtt* eltér apám többi prózai művétől. Azok, amelyeket Illyés Gyula regényeinek neveznek – az Osiris kiadó évekként ezelőtt ilyen címmel adta ki a *Puszták népétől* a *Beatrice apródjai* apám fikciós prózáját –, sokkal több önéletrajzi elemet tartalmaznak. Ott nagyobb a szerepe a megtörtént eseményeknek. Hangsúlyosabb a társadalom szociografikus ábrázolása, bizonyos történelmi korszakok, tények bemutatása is. A legutolsó regényének, a *Beatrice apródjainak* megírását a hetvenes években Illyés Gyula például éppen azért érezte fontosnak, mert nyilvánosság elé akart tárni egy sor addig elhallgatott, meghamisított és akkor még másképp kimondhatatlan politikai és társadalmi tény és igazságot. Előre sejtette, hogy azok kiesvén a köztudatból torzítva fognak szerepelni a történeti munkákban. Apám más prózai írásaihoz képest különbséget jelent az is, hogy azok – bár kiváló, de mégis szövevényes művek – nehéz olvasmányok, csak

érett elme és kifinomult ízlés tudja becsülni. Az *Ítélet előtt* ezzel szemben könnyedén adja át magát az olvasónak. Ami pedig a lélekábrázolást illeti, Illyés Gyula itt valóban árnyalt és élvezetes karakterrajzokat mutat föl. Engem egyébként az lepett meg a legjobban, hogy nemcsak a szereplők jellemrajza pontos és érzékletes, ugyanilyen szemléletesen mutatja be a sokrétegű falusi társadalmat is. Itt döbentem rá, hogy a két háború között milyen sokfajta ember élt egy ilyen nagyközségben: a vidéki értelmiségtől, az uraktól, a gazdag és szegény parasztokon, iparosokon át egészen a napszámos munkából tengődő nincstelenekig. Gondolkodásukban, reakcióikban, műveltségükben mind mások voltak. Illyés nagyszerűen ábrázolja őket. Ugyanakkor megmutatja a község társadalmát kívülről alakító erőket is, egyúttal sejteti, hogy ez az életforma a végéhez közeledik.

– *Menyődön a vagyonos gazdák átkozzák a lusta napszámosokat, az urakat pedig azért, mert nem értik meg a népet. A tanult emberek igyekeznek minél hamarabb elke-*

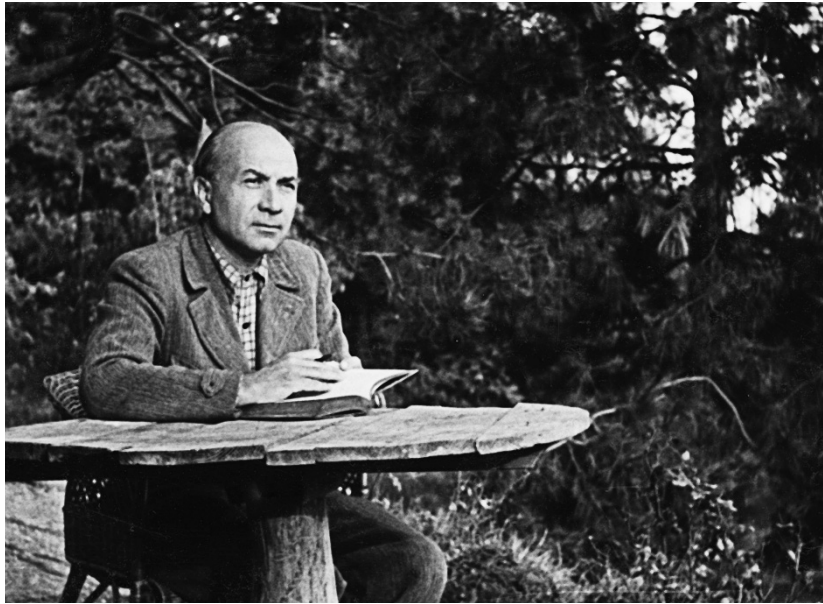
rülni a faluból. A szegények lenézik a dologtalan uraságokat, úgy érzik, tőlük szabad lopni. Illyés Gyula tizennégy éves koráig lakott Tolna megyében, 1916-tól a fővárosban élt. Hogyan láthatta ilyen pontosan a vidéki élet visszásságait, a falusi társadalom hierarchikusságát?

– Apám sohasem veszítette el a kapcsolatát a szülőföldjével. Rendszeresen visszajárt oda, hiszen az egész rokonsága ott élt. Nénjének a férje a második világháború végéig több pusztán is dolgozott gazdaságiaként, otthonuk egy dunántúli nagyközségben volt. Apám az ő házukban írta a *Petőfit*, a *Puszták népéhez* ott gyűjtött anyagot. Illyés Gyula nemcsak nagyon jó megfigyelő volt, hanem kiváló emberismerő, és kivételes volt az emlékezőtehetsége is.

– *Ebben a történetben alig találni jó embert. A regény egyik központi alakja, Piroska szeretne minden áron meggazdagodni, álma, hogy Kaposváron legyen fogadóné. Igaz, még soha nem járt Kaposváron. A férje tehetetlen, mamlasz. Akinek van valamije, az irigy, számító. A szegények pedig gyűlölnék mindenkit, akinek jobb sors*

Kápolnahegyi lőszlakás, Illyés Gyula felvétele, 1937

Illyés Gyula Tihanyban, 1949

jutott. Bár a történet nincs híján a komikus helyzeteknek – a regény hangja meglehetősen keserű.

– Nem így látom. Nagyon sok rokonszenves és „jó” szereplője van a műnek, legelőször is az, aki körül a történet forog, az öregasszony, Kériné. Hiszen a frissen megözvegyült menyődi kocsmárosné mindenét a szegényeknek ajándékozza. Vagy vegyük például az öreg Tálost. A jobb sorsra érdemes fiatalember azért nyomorodott meg, mert segíteni akart. A nyomoréksága öregkorára elvadtja az emberektől, a hozzá illőktől, de a legszegényebbeknek ő lesz a támaszuk. Csodálatosan szép a kiszolgáltatott és fizikailag bántalmazott Hahóti és felesége egyetlen mozdulattal érzékeltetett szerelme, szeretete, összetartása. A regény főszereplőjének, Piroskának is több az erénye, mint a hibája. Persze hogy ki akar szabadulni a pusztai élet nyomorából, persze hogy jobb életet akar, de ki nem? Hiszen van tartása, esze, ereje, nem fél a munkától sem. A történet során tanúi leszünk, hogy ez a világot nem ismerő gyereklány miként zuhan

bele egy olyan örvénybe, amelynek nem látja a mélyét, mert soha senki nem mondta neki, hogy a lelki világot többre becsülje, mint az anyagit. Így a körülmények folytán összeroppan. Az emberek sehol sem csak jók és rosszak, és azt is tudjuk, hogy a nyomorúságos körülmények nem mindig kedveznek az erények kibontakozásának. Hogy keserű? Ebben a realista megformálás eszközeivel írt műben nincs több keserűség, mint az életben.

– A XX. század első felében az ország egyik legsúlyosabb problémája a földkérdés volt. Az Ítélet előtt című regényében az író a löszfalba vájt putrikban lakó csókásiakat a nagybirtok hajótöröttjeinek nevezi. A félf feudális birtokrendszer sokféle baj forrása volt. „A posványok valaha maláriát gőzöltek. Mi volt az ahhoz a szellemhez képest, amely a síkságról jövet elárasztotta a falut. Valamikor, a kezdetén egységesen álltak szembe az uradalmakkal. Most egyre több akadt a parasztok közt is, akik egy herceg könyörtelenségével – hogy pontosabban szóljunk: uradalmi

személytelenséggel – kapartak maguknak s taszították el a másikat még a maradéktól is. Ha a nagybirtok gyűrű volt a falu körül, újabb gyűrűk támadtak bent a faluban. A hercegség nem adott földet (még bérletre sem) a községnek, sőt még szerezni akart attól. A falu módosodó része épp úgy nem adott át egy sírhelynyit sem a kevésbé módosnak. S az még annyit sem a nála is szegényebbnek. E gyűrűk közökként magasodva úgy futottak karikába, mint a középkori fellegrák falai” – írja.

– Illyés Gyula a regényben föl-tárja a vidéket fojtogató problémákat, félelmetes képet ad a nagybirtok romboló erejéről, amely elsősorban a gazdasági és a politikai demokrácia gátja, valamint megmutatja a társadalmi előítéletek káros hatását. Szól az emberek fejében végbemenő veszélyes változásokról. Például az érettségi „szellem- és nép-züllesztő hatásáról”. „Menyődön csak érettségizett ember számított úriembernek. A közhiedelem az érettségit tartotta az első, külső kapunak a társadalom úgynevezett felsőbb osztályaiba.” Egy módos parasztlány csak érettségizett emberhez mehetett feleségül. „A Monarchiában a munkás és paraszt fiú három évet katonáskodott; aki érettségizett, az egy évet, de azt is kivételes helyzetben. Tiszt, még tartalékos tiszt is, csak az lehetett, akinek meg volt az érettségije. Az szavazati joghoz is másképp jutott.” Bírálja az egykézést is. Piroskának és a férjének, Józsinak sincs gyermekük, mert a házasság első éveiben szégyen szülni, egyébként is csak egyet szokás vállalni, ha már minden megvan hozzá anyagilag is. „Szívós, vidám nép élhetett itt valaha. Kibírta a derest, az éhkop-

pot, a tüdővéaszt. A nagybirtok ölelését ne bírta volna ki? A szorítás a nép belsejében roppantott meg valamit. A családok vagyona azért valahogy a kevésből is gyarapodott, abban a szoros gyűrűben is. Gyarapodásuk volt kipusztulásuk legbiztosabb tünete. A zsupori annál kevesebbet eszik, minél többje van. Az már belülről is beteg. Ennek a népnek itt már annál kevesebb a gyermeke, minél többet nevelhetne föl. Az eredendő gazdasági ok haszonlesővé, számítóvá tette ezt a népet, menthetetlenül lélektelené, erkölcstelenné, jövőtlenné.”

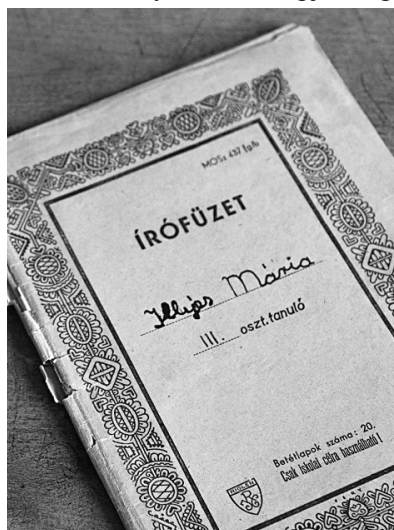
– Ebben az önző, számító világban özvegy Kérinét, a menyődi nagyvendéglő tulajdonosát több mint negyven év bormérés után, paradox módon csak az teszi boldoggá, ha a köpülőtől a papucsán át a dunyháig, mindenét a szegényeknek ajándékozhatja.

– A mű valóságos témája, amely egyébként apámat egész életében foglalkoztatta, szellemi természetű: a krisztusi gondolat érvényesége, megvalósíthatósága a földön. Egyfajta megtérés lehetősége az anyagi világ szorításából a lélek szabadságához. És visszatérve a keserűsége, a mű keserűsége éppen abban áll, hogy ha valaki földadja a szerzési vágyat és adni kezd, nevetségessé, majd veszélyessé válik. Nemcsak a fennálló rendet veszélyezteti, hanem a közösség értékrendjét is, és még azok is pusztítják, akik belőle húznak hasznot, belőle élnek. Sem a világ, a falu közössége, sem az egyház, sem a vallás nem ad magyarázatot arra, miért él az ember másként, mint amilyen erkölcsöket vall. Noha a regény bővelkedik drámai fordulatokban, egy sor komikus helyzet végén igazi tragédia bontakozik ki. És még azt sem tudjuk

meg, hogy meghalt-e a főhősnő, vagy ha sikerült is őt az orvosnak megmenteni, milyen további élet várhat rá.

– *Illyés eredetileg úgy tervezte, hogy a menyődi eseményeket az ötvenes évekig követheti nyomon az olvasó. Ennek ellenére már a második világháború előtt véget ér a történet. Miért nem fejezte be az édesapja a regényt?*

– Egy 1951-es interjújában azt mondta: „...egy nagy regényen dolgozom, illetve dolgoznék, ha másik, sürgősebb munkám miatt félbe nem szakítottam volna. A regény címe ez lesz: *Ítélet előtt*. Kezdődik 1935-ben egy magyar faluban, és folytatódik napjainkig,

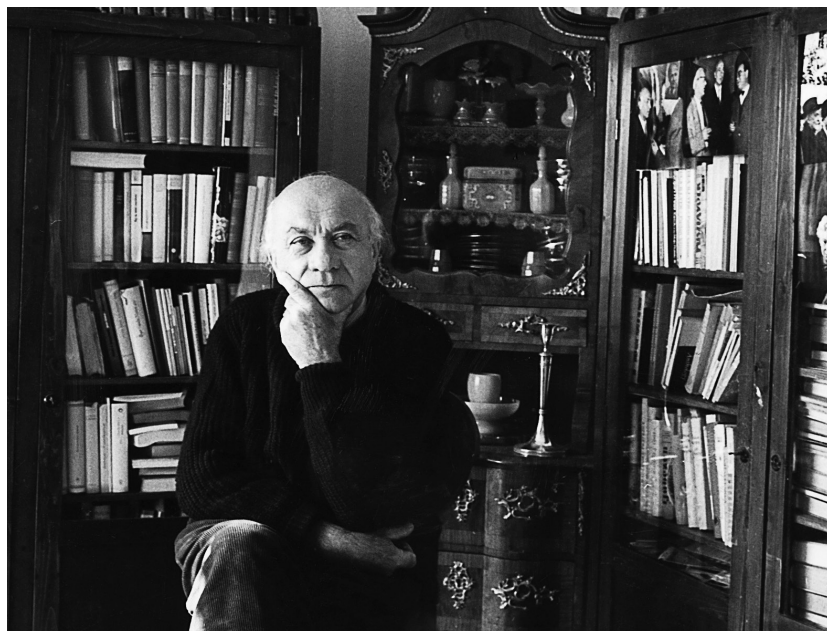
a földosztáson és a falu, a falusi emberek átalakulásán keresztül a legfrissebb máig. A könyvből eddig százötven oldal van készen...” És hozzát teszi még, hogy: „1849. augusztus tizedikén a szabadságharc vége felé drámai találkozás zajlott le Kossuth és Görgey között. (...) Major Tamás, a Nemzeti Színház igazgatója mondta ki először, hogy ebből drámát kell írni...” Nyilvánvalóan, apám a *Fáklyaláng* miatt tette félre a regényt, de szorítottam máskor is, többször is megszakította a vele való munkát, mert a gépirat és a kézírás közötti kü-

lönbség és a fejezetek összekapcsolása, a nevek megváltoztatása mind erre vall. Apám az ötvenes években azt érezhette, hogy szín-
darabokkal, a *Fáklyaláng*gal vagy a *Dózsával* közvetlenebbül és erőteljesebben tudja közölni az eszméit. A drámák akkori fergeteges közönségsikere igazolta is a vélekedését.

– *Mit gondol, ha Illyés befejezte volna a regényt, miről szolt volna a trilógia utolsó része?*

– Úgy érzem, hogy az 1956-os forradalom után nemcsak azért nem tért már vissza ehhez a művéhez, mert depresszió gyötörte, és mert további drámatervek foglalkoztatták. Hanem a mezőgazdaság kollektivizálása az ötvenes-hatvanas években, a magyar falu társadalmának tönkretétele, jövőjének kilátástalansága és a paraszti réteg eltűnése sokkal fájdalmasabban érintette, minthogy ezt meg tudta volna írni. Van ugyan egy műve, a *Mozgó világ* című, nem a vers, hanem egy két részben közölt, prózában írt történet. Arról szol, hogyan közeledik a háborús front egy faluhoz, ahol éppen temetésre készülődnek. Bemutat egy paraszttemetést: a pap búcsúztatóját, az imákat, leírja a Hiszekegyet az elejétől a végéig – mindezt még azokban a vad antiklerikális időkben. Talán ez az írás kapcsolható lett volna az *Ítélet előtt* című regényhez, de több nem maradt fenn belőle. Aki úgy gondolkodott, mint apám, hogy az ország fejlődéséhez a vidék felemelésén keresztül vezet az út, az csak tragikusan láthatta, ami Magyarországon az ötvenes-hatvanas években folyt.

– *Ítélet előtt – a cím bibliai hangzású. És, hogy a regény szereplői közül kivel mi történne az „Ítélet után”, azt csak sejteni lehet. „Hát*

Illyés Gyula a dolgozószobájában, 1972. Molnár Edit felvétele

sokat már nem igen kell leadnia Julis nélinek, hogy átférjen a tű fokán!” – mondja Ángyán doktor özvegy Kérinéről. „Ugy viselkedik, ahogy az őskeresztények is talán csak szerettek volna viselkedni...”

– A történet alapján úgy értelmezem a címet, hogy a halálról van szó, a végítéletről, vagy ha úgy tetszik: az Utolsó ítéletről, amikor valamennyiünknek számot kell adnunk arról, hogyan éltünk. A regényben egy személy, az öregasszony rádöbben erre. Ő talán átférne a tű fokán.

– Illyés Gyula a Puszták népében azt írja, hogy pusztainak lenni egy kicsit szégyen volt. A talajtalanlanságot, a földönfutást, a hazátalanlanságot jelentette. Ő is pusztán született, mégsem szégyellte, sőt, a szíven viselte a vidéki Magyarország sorsát.

– Apám nem volt boldogtalan gyermekkorának helyszínén. Saját személyes élményeitől némileg eltávolodva, Párizsból visszatérve látta meg a puszták életét valóságos nyomorúságukban. Úgy valotta azonban, hogy Magyarország

erejét, népének megtartását és föl-emelését a vidék teremtheti meg, szükséges és elodázhatatlan reformok útján. Nem látta előre, hogy a második világháború és az azt követő évek, évtizedek elpusztítják és fölélik a használható erőket, hagyományokat, valamennyi társadalmi osztály tradícióját szétzilálják. Egész életében nyíltan kimondta, mit tehetne az ország, hogy a rázúduló csapásokat kivédje, hogy a rosszat enyhítse.

– Az Ítélet előtt című regényhez hasonlóan Illyés tavasszal megjelent Ostromnaplója is a közelmúltban került elő az író hagyatékából?

– Az Ostromnaplót még a nyolcvanas években gépelte le anyám. Sokáig mérlegelte, közöljük-e Illyés Gyula nyolckötetes Naplójegyzeteiben. Végül azért döntött úgy, hogy kihagyja, mert ezek a följegyzések jellegükben eltérnek a naplójegyzetek érzékletes, illyési előadásmódjától. Ugyanis ebbe a tényérnyi kis jegyzetfüzetbe apám Budapest 1945-ös bombázásakor, a nyilas terror, a német áttörés,

a szovjet hadsereg bevonulása idején csupán fél- vagy egyszavas följegyzéseket, mondattöredékeket tudott tenni. Későbbi fölhasználásra – gondolom, hogy az ostrom időszakát majd pontosan tudja ábrázolni. Végül nem dolgozta föl ezt az anyagot, de egyik értéke éppen az, hogy itt nem emlékezést, visszatekintést olvasunk, hanem pillanatképeket látunk. A szöveget nehéz volt kiolvasni, anyámnak is csak részben sikerült, de a mai digitális technika nagy segítséget jelentett. A szöveg elolvasása után értelmezni kellett a szavakat, félmondatokat, hogy rekonstruálni lehessen az 1945 januárjától ápriliséig eltelt időszak történéseit. A kötet szerkesztője – Horváth István – vállalkozott erre. Részletes jegyzetekkel segítette a szöveg értelmezését, azonosította a szereplőket, és sok illusztrációval, korabeli fényképekkel, kéziratok és apró nyomtatványok reprodukcióival tette még érdekesebbé.

– Mikor olvashatunk nyomtatásban újabb, az írói hagyatékából előkerült Illyés-műveket?

– Apám igen gazdag életművet hozott létre. A hagyatékban még föllelhető kiadatlan kéziratok nemigen módosítják azt a képet, amelyet Illyés Gyuláról a klasszikusnak számító művek alapján kialakíthat az olvasója. Elsősorban ezeket kellene ismerni és újra kiadni, hiszen sehol sem kaphatók. És hozzá lehetne fogni – szűkebb szakmai érdeklődésre számítva – a művei kritikai kiadásához is. De ha van további érdeklődés és értő figyelem a gondolatok befogadására, nincs akadálya annak, hogy a nagyobb nyilvánosság elé kerüljön még több ismeretlen verse vagy rövidebb prózája.

Lázár Fruzsina